

Про філософські та соціологічні засади педагогічного фізкультурно-спортивного процесу

I. В. Іваній

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна
Corresponding author. E-mail: physic@sspu.sumy.ua

Paper received 23.04.18; Accepted for publication 30.04.18.

<http://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-164VI68-04>

Анотація. У статті, використовуючи формально-логічний прямий доказ, обґрунтовано актуальність розробки філософсько-соціологічних засад інтеграційної профільної (фізкультурно-спортивної) педагогіки. Встановлено, що у сучасних умовах існує ряд причин, які вказують на необхідність системної розробки філософсько-педагогічних засад педагогічного фізкультурно-спортивного процесу. Закономірним продуктом такої розробки за фактом ситуації, яка склалася у фізкультурно-спортивній науці, повинна і вже позиціонується інтеграційна прикладна педагогіка фізичного виховання та спорту як відносно автономний і достатньо актуальний когнітивний напрям.

Ключові слова: філософсько-соціологічні засади, науково-педагогічні знання, фізкультурно-спортивний процес, інтеграційна профільна педагогіка.

Вступ. Фізкультурно-спортивний процес як значущий соціокультурний феномен досліджується з різних наукових позицій, зокрема зазнає аналізу ракурсі педагогіки, теорії і методики фізичного виховання та спорту, медицини. Філософська методологія, яка відповідає за гранично загальні основи, а соціологічна – за механізм організації й проведення досліджень, разом з тим дуже часто не звертає уваги на дане явище, або точніше обходить його стороною. Це означає, що фізкультурно-спортивна галузь при такій ситуації буде розвиватися у межах лише фізкультурно-педагогічних інновацій і технологій, які не зачіпають в значній мірі її глибинних засад. Тому необхідність розробки теми філософсько-соціологічних засад педагогічного фізкультурно-спортивного процесу є актуальним завданням сьогодення.

Короткий огляд публікацій з теми. Розширюючи коло наукового пошуку у спробах осмислення феномену фізкультурно-спортивного процесу, науковці все більше звертаються до міждисциплінарних підходів, зокрема до знань, які накопичено у галузі філософії, соціології, культурології, психології та інших наук. Однак у поглядах учених, які розглядають фізкультурно-спортивний процес з філософських позицій, присутні деякі суперечності, що затрудняють виділення об'єкта і предмета філософії фізкультурно-спортивного процесу як науки. На думку російського дослідника А. Передельського західна й англо-американська спільнота стоїть на позиції прагматизму, в основному визначаючи спорт як діяльність, спрямовану на досягнення найвищого результату. У свою чергу, східно-європейська й пострадянська філософська думка з цих питань засновується на діалектиці, екзистенціалізмі, постмодернізмі [5, с. 109]. За твердженням англійського вченого У. Моргана позитивістська філософія й класична соціологія не були пов'язані зі сферою спорту, однак використання позитивістських теоретико-методологічних конструкцій здатне надати вагомий й цікавий епістемологічний рішення для фізкультурно-спортивної науки філософсько-соціологічних засад фізкультурно-спортивної педагогіки. Ряд дослідників вказують на проблеми і тенденції розвитку сучасного фізкультурно-спортивного процесу та звертають увагу на формування когнітивних

новоутворень, як основи професійної творчості фахівця [8, с. 49]; формування його компетентності. Проте питання розробки філософсько-соціологічних засад фізкультурно-спортивної педагогіки сьогодні залишається недостатньо вивченим.

Мета статті: обґрунтувати актуальність розробки філософсько-соціологічних засад інтеграційної профільної (фізкультурно-спортивної) педагогіки.

Методи дослідження: філософське та соціологічне осмислення сучасного педагогічного фізкультурно-спортивного процесу засновано на теоретичному аналізі й узагальненні філософсько-соціологічної літератури, використовуючи для цього: історію і сукупність філософії і соціології фізичного виховання та спорту; структуру педагогічної науки; історію фізкультурно-спортивної науки.

Результати та їх обговорення. У своєму дослідженні ми виходили з того, що когнітивні новоутворення, які претендують на статус загальних теорій фізичного виховання, освіти, культури, спорту, їх історії, в основному були сформульовані ще в період з середини 20-х до кінця 70-х рр. ХХ ст. [5].

У сукупності вказані когнітивні новоутворення можливо розглянути у якості деякої наукової фізкультурно-спортивної парадигми, правда, достатньо розсипчастої, розмитой, всередині себе суперечної, особливо якщо співставити праці більш ранніх (П. Лесгафта, М. Іваницького та ін.) на більш пізніх дослідників ХХ ст. (А. Новікова, Л. Матвєєва та ін.) [3].

Навіть з урахуванням фактично маючої місце, впродовж довгих років проблемної дискусії, яка привела до еволюційних (а інколи і революційних) змін як у ієрархії, так і в смислосмістовому каркасі вказаних загальнотеоретичних новоутворень, існує ряд причин, які спонукають настоювати на їх необхідній і обґрунтованій корекції.

По-перше, з часу утворення найбільш систематизованої й відносно завершеної загальної теорії фізичної культури та спорту Л. Матвєєвим [3] пройшло біля 50 років. За цей достатньо тривалий час змінилися і уявлення про фізкультурно-спортивну науку, і її базової концепції, і сам спорт як соціально-онтологічну даність [5; 6; 8].

По-друге, принципово явно структурно і змістовно набуло зміни соціальне замовлення на фізкультурно-спортивну науку, від якої сьогодні вимагається розуміння й забезпечення розвитку все більш вузькоспеціалізованого, комерціалізованого, професійно-орієнтованого спорту, що витісняє всі останні соціальні інститути й інші складові сфери фізичного виховання [8].

По-третє, сама логіка розвитку якості фізкультурно-спортивної науки актуалізує її перехід від емпіричного індуктивно-описувального до теоретичного гіпотетико-дедуктивного рівню зрілості. [7].

У зазначеному контексті організація науково-педагогічного знання уявляє собою багатопланову структуру з наступними горизонтальними пластами:

- історія світової й вітчизняної педагогічної думки;
- дидактика (педагогічна методологія);
- загальні й спеціальні, основні і прикладні педагогічні історії;
- педагогічна методика і технологія.

Звідси парадоксальна теза про те, що єдина педагогіка є парадигма багатьох педагогік, а специфіка введення супроводу (від грецького слова «гог» - крок, шаг) визначається тим, хто, куди, для чого, як і кого веде, супроводжує. Відповідно, універсальна педагогіка – це міф або у крайньому випадку лише достатньо бліда й вихолошена метаформа. Реальна педагогічна система завжди носить конкурентно-історичний і конкретно смислозмістовий характер, який приписує таке ж характерне формування виховного, навчального, освітнього процесу для цілеспрямованого формування цінностей, умінь, знань відносно конкретної особистості [2].

Таким чином, інтеграційна прикладна (фізкультурно-спортивна) педагогіка повинна будуватися і уже реально будується у напрямі засвоєння методів і засобів біологічного, біохімічного, біомеханічного, фізіологічного, морфологічного, фізичного, психологічного, соціологічного і філософського впливу, укладеного у форми ігрової, тренувальної, змагальної й іншої тілесно-рухової практики.

У цих умовах взаємовідносини між філософією і соціологією продовжують залишатися складними, хоча і в даному випадку можливо констатувати посилення ролі і впливу інтеграційних процесів. Наприклад, формулюються і розвиваються у певному смислі стикові дисципліни «філософія соціології», «соціологія філософії», які надають перспективу розробки філософсько-соціологічних засад фізкультурно-спортивної педагогіки, а саме:

- предметом філософії є всезагальні і тому граничні засади, всезагальні суб'єкт-суб'єктивні відносини, найбільш загальні закони природи, суспільства, мислення; методами філософського аналізу виступають логічна і діалектична теоретична доказовість;

- предметом соціології і свідомості, по-іншому кажучи, соціальні закономірності, які формуються діяльністю соціальних агентів (людей, соціальних груп, організацій, закладів освіти, інститутів), відповідно у якості соціологічних позиціонуються групи науково-теоретичних і науково-емпіричних методів, операцій, процедур, характерних для кожного із шести етапів

організації і проведення конкретно – соціологічного дослідження [5, с.302];

- сама соціологічна наука і властива їй методолого-методична база (механізм, апарат, інструментарій) фактично виступають частково продуктом реалізації філософського, точніше позитивістського проекту створення «ідеальної» науки, здатної виявляти, описувати, пояснювати й прогнозувати соціальні закономірності.

Таким чином, філософська методологія разом з соціологічною надає як загальні засади, так і механізм організації і проведення досліджень, у тому числі і в галузі інтеграційної прикладної педагогіки, що, в свою чергу, потребує філософської рефлексії.

Традиціям філософської рефлексії над сферою фізичного виховання та спорту уже більше 100 років. Здавалось, за цей час можливо було б вибудувати філософську теорію і фізкультурно-спортивної науки та фізкультурно-спортивного процесу. Однак, переважна більшість філософських праць спрямовані не на відбуття найбільш загальних законів функціонування фізкультурно-спортивного процесу і профільної науки, а на саморефлексію, об'єктом якої виступає власна традиція прикладного філософствування. Окрім того, навіть в останньому випадку дослідження проводиться в екзистенціальному, прагматичному, пост-, нео-, постмодернівському ключі, зовсім слабо пов'язаним з науковою філософією, історією і філософією науки, зато достатньо адаптованими до міфологічного, релігійного і художнього світоглядним типам [2, с.80]. Соціологія фізичного виховання та спорту також має достатню традицію. Однак вона, та її подібні, у достатньо великій ступені прикладні, соціально-педагогічні дисципліни, інтегровані з соціологією, ще дуже далекі від основних досягнень світової соціологічної науки. Окрім того, до них всіх у тій же або іншій мірі відноситься визнання К. Хейнеманна з нагоди вкрай недостатньої емпіричної обґрунтованості багатьох базових концепцій і положень, що сприймаються найближчим науковим співтовариством як, якщо не достовірні, то уже точно як найбільш ймовірні істини [5, с. 301].

Зауважимо, що по мірі розвитку філософського і соціологічного знання стало зрозумілим, що людина – система біосоціальна, причому біологічне начало не є у неї визначальним. Воно – лише матеріал, природна основа для становлення людини, формування її суспільних якостей, властивостей, здібностей. Людина – це не тільки, і не скільки біологічна (жива, природна) істота, нехай і у вищій формі свого виявлення, але й соціальний організм. Тоді виникає питання у чому ж сутність філософсько-соціального бачення природи людини? У даному випадку мова йде не про пошук «золотої середини» між біологічним і соціальним, а про єдину біосоціальну природу людини. Тому, на наш погляд, доцільно привести слова відомого німецького вченого К. Яспера про людину: «у якості чуттєвої істоти – вона вища із тварин, у якості духовного – нижча із ангелів, але не тварина і не ангел, хоча і рідний двом частинам своєї істоти; перед цими частинами у неї є переваги, оскільки вона є тим, що відсутнє у тих і інших та чим вона володіє визначально як безпосереднє творіння Бога» [5, с. 401]. У контексті

проблем виховання і фізичного розвитку базові ціннісні орієнтації наук про людину засновані на розумінні її інтегральної природи – єдності біологічного і соціокультурного начал, духовного і фізичного виховання у просторі, часі й культурі як у життєдіяльності в цілому, так і в здійсненні педагогічного фізкультурно-спортивного процесу. У той же час спостереження над практикою фізкультурно-спортивного процесу свідчить, що тенденції, які склалися роками, щодо природничо-наукового підходу у фізичному вихованні та спорті, не урівноважуються гуманітарним підходом, для якого характерним є увага до унікального, унікального, самобутнього.

Дослідження проблеми підтверджує, що у педагогічному фізкультурно-спортивному процесі ідея інтеграції природничо-наукового і гуманітарного підходів переважно реалізується на загальносвітоглядному рівні (у процесі висування педагогічних цілей і дидактичних принципів) і у значно меншій ступені – на рівні залучених ресурсів (при відборі педагогічного матеріалу на основі міжпредметних зв'язків). Таким чином, розуміння інтегральної природи людини нерідко носить декларативний характер й супроводжується парадигмальними непогодженостями і невідповідностями.

Досвід свідчить, що для забезпечення ефективного педагогічного фізкультурно-спортивного процесу та творчого осмислення світоглядних і технологічних аспектів життєдіяльності людини як істоти, з однієї сторони, природної (*homo naturalis*), одночасно – релігійної (*homo religiosus*), з іншої сторони, розумної і діяльної (*homo sapiens*, *homo faber*), одночасно граючої і читаючої (*homo ludens*, *homo legens*) і головне смислотворюючої (*homo significans*) і розуміючої (*homo intellegens*) доцільно спиратися на інтеграційний підхід, у центрі якого – ідея розуміння, інтерпретації, тлумачення з опорою не тільки на раціонально-логічні, але й ціннісно-сміслові механізми наукового пізнання. У цьому випадку тлумачення людини і реальності спирається на можливості як гуманітарних, так і природничих наук, а також інших джерел тлумачення педагогічних феноменів, використовуючи інтерпретативний потенціал гуманітарного знання. Це сприяє активному засвоєнню не тільки традиційних для антропологічного знання понять: «людина», «душа», «тіло», «індивід», «суб'єкт», «особистість», «ін-

дивідуальність», а також понять зі сфери гуманітарного вчення: «розуміння», «тлумачення», «смісл», «значення», «метафора», «діалог», «рефлексія». У контексті проблем педагогічного фізкультурно-спортивного процесу гуманітарна парадигма заснована на визнанні самоцінності кожної конкретної людини і одиничності будь-якої події у її житті, й тому джерелами пізнання феномена людини виступають будь-які прояви культури – це не тільки наука, але також релігія, мистецтво, мова, здоровий глузд, етнопедагогіка. Гуманітарні знання про людину і педагогічної реальності, які пропонують мистецтвознавство, етика, культурологія, семіотика, психолінгвістика, завжди є персоналістичні.

Отже, наукове розмежування понять «біологічне» і «соціальне» надає основи до правильного осмислення двоєдиної природно-соціальної і біосоціальної сутності людини. Сполучаючим ланцюгом між соціальним середовищем і організмом людини є особистість. Проблема розвитку людини і формування особистості у фізкультурно-спортивному процесі потребує напрацювання сучасної стратегії освіти. У цьому плані наведемо приклад Л. Додонової [1], яка здійснила успішну спробу наукового обґрунтування природовідповідної педагогіки на основі розробленої і впровадженої нею у практику фізкультурно-спортивної освіти навчальної програми з дисципліни «Основи типології людини». У процесі проведеного дослідження автор доводить, що стратегія розвитку і освіти людини повинна бути погоджена з еволюційною спрямованістю біосфери, Космосу. Головним принципом природовідповідної педагогіки повинні стати універсалізм як принцип побудови образу людини і образу світу.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що у сучасних умовах ми маємо цілу низку причин, які примушують настоювати на необхідності системної розробки філософсько-соціологічних засад педагогічного фізкультурно-спортивного процесу. Закономірним результатом такої системної розробки за фактом ситуації, що склалася у профільній (фізкультурно-спортивній) науці, а також за логікою проведеного вище аналізу повинна і вже позиціонується (правда під різними назвами) інтеграційна прикладна педагогіка фізичного виховання та спорту як відносно автономний і достатньо актуальний когнітивний напрям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Додонова Л.П. Философско-методологические аспекты природосообразной педагогики / Л.П. Додонова // Теория и практика физической культуры. – 2013. – №11. – С. 94-99.
2. Краевский В.В. Науки об образовании и наука об образовании (методологические проблемы современной педагогики) / В.В. Краевский // Вопросы философии. – 2007. – №3. – С. 77-82.
3. Матвеев Л.П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты. 4-е изд., испр. и доп. / Л.П. Матвеев. СПб.: Изд-во «Лань», 2005. – 384 с.
4. Морган У. Философия спорта: исторический и концептуальный обзор и оценка ее будущего / У. Морган // Логос. – 2006. - №3(54). – С. 147-159.
5. Передельский А.А. Физическая культура и спорт в отражении философских и социологических наук. Социология спорта: учебник / А.А. Передельский. – М.: Спорт, 2016. – 416 с.
6. Черненко А. Філософські аспекти фізкультурно-спортивної діяльності / А. Черненко, В. Бугуйчук // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків, 2009. - №3. – С. 105-109.
7. Enric M. Obrador Competence Profile of Physical Education Teachers / M. Enric, I. Sebastini // Professional and volunteers in physical education. Monograph book of scientific and professional articles / editors Iana Vasickova, Bratislava Antala, Bratislava, 2012. – 254 p.
8. Voinar I. Problems and Tendencies of professional Education in Physical Cultural area / I. Voinar // Physical Education and Sport Pedagogy. – 2011. – Vol. 17(1). – P. 44-50. doi: 10.1080/17398872.2010.544992

REFERENCES

1. Dodonova L.P. Philosophic methodological aspects of conformable to nature pedagogy // Theory and practice of physical culture, 2013. Is.11. P. 94-99.
2. Kraievskii V.V. Sciences about education and science about education (methodological problems of modern pedagogy) // Issues of philosophy, 2007. Is. 3. P. 77-82.
3. Matveyev L.P. General theory of sport and its applied aspects. 4th ed., rev., sup. // Lan publ., 2005. – 384 p.
4. Morgan W. Sports philosophy: historical and conceptual overview and assessment of its future // Logos, 2006. Is. 3(54). P. 147-159.
5. Predelskiy A.A. Physical culture and sport in philosophy and sociology. Sports sociology. Text-book. M.: Sport publ., 2016. – 416 p.
6. Chernenko A. Philosophic aspects of physical education and sport activity // Slobozhanskyi scientific-sport herald, 2009. Is. 3. P.105-109.
7. Enric M. Obrador Competence Profile of Physical Education Teachers / M. Enric, I. Sebastini // Professional and volunteers in physical education. Monograph book of scientific and professional articles / editors Iana Vasickova, Bratislav Antala, Bratislava, 2012. – 254 p.
8. Voinar I. Problems and Tendencies of professional Education in Physical Cultural area / I. Voinar // Physical Education and Sport Pedagogy. – 2011. – Vol. 17(1). – P. 44-50. doi: 10.1080/17398872.2010.544992

On philosophic and sociological bases of pedagogical physical education and sport process**I. V. Ivaniĭ**

Abstract. In the article, using formal-logical direct evidence, the actuality of developing philosophic sociological bases of integrative profiled (physical education and sport) pedagogy was based. It has been stated that there is a range of conditions in the modern conditions, which point the necessity of system development of philosophic and sociological bases of pedagogical physical education and sport process. Natural product of such development according to fact of situation, which has ben formed in physical education and sport science, should and has been already positioned integrative applied pedagogy of physical education and sport as relatively independent and rather actual cognitive area.

Keywords: *philosophic and sociological bases, scientific-pedagogical knowledge, physical education and sport process, integrative profiled pedagogy.*

О философских и социологических основах педагогического физкультурно-спортивного процесса**И. В. Иванов**

Аннотация. В статье, используя формально-логический прямое доказательство, обоснована актуальность разработки философско-социологических принципов интеграционной профильной (физкультурно-спортивной) педагогики. Установлено, что в современных условиях существует ряд причин, которые указывают на необходимость системной разработки философско-педагогических основ педагогического физкультурно-спортивного процесса. Закономерным продуктом такой разработки по факту сложившейся ситуации в физкультурно-спортивной науке, должна и уже позиционируется интеграционная прикладная педагогика физического воспитания и спорта как относительно автономное и достаточно актуальное когнитивное направление.

Ключевые слова: *философско-социологические основы, научно-педагогические знания, физкультурно-спортивный процесс, интеграционная профильная педагогика.*